

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

СИЛАБУС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
(обов'язкова навчальна дисципліна)

«ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ»

Розробник:
ШЕЙКО Сергій,
професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
к.філос.н., доцент

Полтава, 2022 р.

Опис навчальної дисципліни та інформація про розробника

Назва навчальної дисципліни	Філософія політики
Місце в індивідуальному навчальному плані здобувача вищої освіти	Обов'язкова навчальна дисципліна
Назва структурного підрозділу	кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін
Контактні дані розробників, залучених до викладання	Викладач: Шейко Сергій Володимирович, к. філос. н., доцент, професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Контакти: ауд. 457, навчальний корпус № 4 e-mail: sergiy.sheyko@pdaa.edu.ua сторінка викладача: https://www.pdaa.edu.ua/people/sheyko-sergiyvolodymyrovych
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень
Спеціальність Освітня програма	052 Політологія Політологія
Попередні умови для вивчення дисципліни	«Філософія», «Основи політології», «Політична етика».

Заплановані результати навчання

Мета вивчення навчальної дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти сучасної системи філософсько-політичних знань та застосування їх у практиці осмислення політичних процесів сьогодення.

Основні завдання навчальної дисципліни: вивчення історії філософських рефлексій політики, методів, якими користується сучасна філософія політики для осмислення політичної сфери життя суспільства, впливу філософії на політику і політичну діяльність, моделей практичного застосування філософських знань для аналізу політичного дискурсу.

Компетентності:

загальні:

ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань, діяти політично й соціально відповідально та свідомо;

спеціальні (фахові, предметні):

СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

Програмні результати навчання:

РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.

РН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

PH18. Здійснювати політичну просвіту і розвивати політичну культуру громадян, вибудовувати свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності.

Методи навчання: словесні методи (лекція, розповідь-пояснення, бесіда проблемно-пошукового характеру, діалог); наочні методи (ілюстрування), практичні методи (робота з навчально-методичною літературою); методи формування пізнавальних інтересів (створення ситуації інтересу, навчальні дискусії; метод використання життєвого досвіду); методи стимулювання, мотивації й обов'язку (роз'яснення мети навчального предмета, висування вимог до вивчення предмета, оперативний контроль); комп'ютерні і мультимедійні методи (використання мультимедійних презентацій, дистанційне навчання).

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	денна форма (052ПОЛІТ бд 2021)				
	усього	у тому числі			
л		с	лаб.	с.р.	
Тема 1. Філософія політики як галузь філософського знання.	6	2	2	-	2
Тема 2. Філософія політики в історичному вимірі.	8	2	2	-	4
Тема 3. Філософія політики та методологія політичного пізнання.	8	2	2	-	4
Тема 4. Сучасні філософсько-політологічні концепції.	8	-	2	-	6
Тема 5. Філософський аналіз головних політичних концептів.	8	2	2	-	4
Тема 6. Політична онтологія.	6	-	-	-	6
Тема 7. Світ політичного як об'єкт філософського осмислення.	6	-	2	-	4
Тема 8. Політичне життя суспільства як філософська проблема.	8	2	2	-	4
Тема 9. Політична антропологія.	6	-	-	-	6
Тема 10. Філософські засади політичної теорії та ідеології.	8	2	2	-	4
Тема 11. Філософія політики та дослідження політичної діяльності.	8	2	2	-	4
Тема 12. Філософія політичної влади, держави та права.	8	-	2	-	6
Тема 13. Політична система суспільства: філософський аналіз.	6	-	2	-	4
Тема 14. Філософія політики та аналіз політичного дискурсу.	8	-	-	-	8
Тема 15. Теоретико-концептуальні схеми сучасної філософії політики.	8	-	-	-	8
Тема 16. Філософсько-політичні засади трансформації сучасного українського суспільства.	8	2	2	-	4
Усього годин	120	16	24	-	80

Оцінювання результатів навчання

Програмні результати навчання	Форма контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти					Разом
	Опитування, участь у дискусіях	тестування	Самостійна робота		Екзамен	
			Виконання завдань самостійної роботи	Реферат, доповідь з презентацією		
PH07	8	3	8	1	5	25
PH09	8	3	8	1	5	25
PH10	7	3	8	2	5	25
PH18	7	3	8	2	5	25
Разом	30	12	32	6	20	100

Формами поточного контролю знань здобувачів вищої освіти є:

- опитування, участь у дискусіях;
- виконання завдань самостійної роботи (практичні завдання, доповідь, презентації,) тощо.
- тестування;

Форма семестрового контролю знань здобувачів вищої освіти згідно з робочим та навчальним планом є:

- екзамен.

Схема нарахування балів з навчальної дисципліни

Назва теми	Форми контролю результатів навчання					Разом
	Опитування, участь у дискусіях	Самостійна робота		тестування	Екзамен	
		завдання	Реферат, презентація			
Тема 1. Філософія політики як галузь філософського знання.	3	2				5
Тема 2. Філософія політики в історичному вимірі.	3	2				5
Тема 3. Філософія політики та методологія політичного пізнання.	3	2				5
Тема 4. Сучасні філософсько-політологічні концепції.	3	2				5
Тема 5. Філософський аналіз головних політичних концептів.	3	2				5
Тема 6. Політична онтологія.	-	2				2
Тема 7. Світ політичного як об'єкт філософського осмислення.	3	2				5
Тема 8. Політичне життя суспільства як філософська проблема.	3	2				5
Тема 9. Політична антропологія.	-	2				2
Тема 10. Філософські засади політичної теорії та ідеології.	3	2				5

Тема 11. Філософія політики та дослідження політичної діяльності.	3	2				5
Тема 12. Філософія політичної влади, держави та права.	3	2				5
Тема 13. Політична система суспільства: філософський аналіз.	-	2				2
Тема 14. Філософія політики та аналіз політичного дискурсу.	-	2				2
Тема 15. Теоретико-концептуальні схеми сучасної філософії політики.	-	2				2
Тема 16. Філософсько-політичні засади трансформації сучасного українського суспільства.	-	2		12		14
Реферат, презентація			3 3			6
Екзамен	-	-	-	-	20	20
Разом	30	32	6	12	20	100

Критерії оцінювання результатів навчання

– опитування, участь у дискусіях (0-3 бали)

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	здобувач вищої освіти розуміє базові принципи, основи філософії політики, причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства і політики; володіє базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; розуміє специфіку політичної сфери та її значимість для стабільного розвитку суспільства, знає особливості її функціонування; здійснює політичну просвіту і розвиває політичну культуру згідно основ філософії політики, вибудовує свою діяльність на базі принципів персональної відповідальності; ґрунтовно і послідовно викладає вивчений навчальний матеріал, демонструє повне оволодіння змістом, обґрунтовує власні думки; застосовує теоретичні знання при вирішенні практичних питань і ситуацій, наводить необхідні приклади, аргументує їх; активно бере участь у дискусіях, диспутах;
2	здобувач вищої освіти частково розуміє базові принципи, основи філософії політики, причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства і політики; володіє базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; частково розуміє специфіку політичної сфери та її значимість для стабільного розвитку суспільства, знає особливості її функціонування; не здійснює політичну просвіту і не розвиває політичну культуру згідно основ філософії політики, вибудовує свою діяльність на базі принципів персональної відповідальності; не завжди глибоко і переконливо обґрунтовує власні думки; пов'язує теоретичний матеріал з практичними вміннями з допомогою викладача; участь у дискусіях, диспутах бере не охоче;
1	здобувач вищої освіти допускає помилки щодо розуміння базових принципів, основ філософії політики, причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства і політики; володіє базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; частково розуміє специфіку політичної сфери та її значимість для стабільного розвитку суспільства,

	знає особливості її функціонування; не здійснює політичну просвіту і не розвиває політичну культуру згідно основ філософії політики, вибудовує свою діяльність на базі принципів персональної відповідальності; не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати власні думки і відчуває труднощі під час добору прикладів та поєднання теорії з практичними навичками; не завжди дотримується норм політичної культури, вибудовує свою діяльність на базі принципів персональної відповідальності; не бере участь у дискусіях;
0	відповідь відсутня; здобувач вищої освіти не бере участь у дискусіях; не розуміє базові принципи, основи філософії політики, причинно-наслідкові зв'язки розвитку суспільства і політики; не володіє базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; не розуміє специфіку політичної сфери та її значимість для стабільного розвитку суспільства, не знає особливості її функціонування; не здійснює політичну просвіту і не розвиває політичну культуру згідно основ філософії політики, не вибудовує свою діяльність на базі принципів персональної відповідальності.

– розв'язування тестів (0-12 балів)

Кількість балів	Критерії оцінювання
0-12	За кожну правильну відповідь 1 бал. Питання тестування передбачають перевірку засвоєння та запам'ятовування базових принципів філософії, основ філософії політики, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства; володіння базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; розуміння специфіки політичної сфери та її значимості для стабільного розвитку суспільства, знання особливостей її функціонування; дотримання принципів професійної етики та персональної відповідальності.

Самостійна робота

– виконання завдань самостійної роботи (0-2 бали)

Кількість балів	Критерії оцінювання
2	завдання самостійної роботи з теми виконані відповідно до методичних рекомендацій у повному обсязі з повним розумінням базових принципів філософії, основ філософії політики, причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства; здобувач вищої освіти демонструє вільне володіння базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; розуміння специфіки політичної сфери та її значимості для стабільного розвитку суспільства, знання особливостей її функціонування; дотримується принципів персональної відповідальності.
1	завдання самостійної роботи з теми виконані не всі, або мають неточності чи незначні помилки з частковим розумінням базових принципів філософії, основ філософії політики, причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства; здобувач вищої освіти демонструє часткове володіння базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; розуміння специфіки політичної сфери та її значимості для стабільного розвитку суспільства, знання особливостей її функціонування; дотримується принципів персональної відповідальності.
0	завдання самостійної роботи не виконані, або виконані неправильно без розуміння базових принципів філософії, основ філософії політики, причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства; здобувач вищої освіти не володіє базовим

	професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної і філософської науки; не розуміє специфіку політичної сфери та її значимість для стабільного розвитку суспільства; не дотримується принципів персональної відповідальності.
--	--

– реферат (0-3 балів)

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	виконані всі вимоги до написання і захисту реферату; проведений професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел; визначена проблема й обґрунтована її актуальність; зроблений аналіз різних поглядів на проблему науковців; сформульовані чіткі завдання дослідження; логічно викладена власна позиція; зміст реферату відповідає темі, що розкрита повністю; сформульовані висновки відповідно до завдань; витриманий обсяг реферату; дотримані вимоги до зовнішнього оформлення; дані правильні відповіді на додаткові питання; здійснює політичну просвіту і розвиває питання політичної культури громадян, вибудовує свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності; в процесі доповіді демонструє на високому рівні сформовані навички професійної комунікації.
2	проведений професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел; основні вимоги до реферату і його захисту виконані, але при цьому допущені деякі недоліки; не обґрунтовано актуальність проблеми, висновки не чіткі; наявні певні неточності у викладенні матеріалу; вимоги щодо оформлення реферату дотримані; на додаткові питання дані неповні відповіді; здобувач вищої освіти в процесі доповіді демонструє на середньому рівні сформовані навички професійної комунікації.
1	є істотні відступи від вимог до реферування, зокрема: тема розкрита лише частково; допущені фактичні помилки в змісті реферату або при відповіді на додаткові питання; висновки відсутні; здобувач вищої освіти в процесі доповіді не здійснює політичну просвіту і не розвиває питання політичної культури громадян, не вибудовує свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності; демонструє на достатньому рівні сформовані навички професійної комунікації.
0	реферативна робота не виконана.

– мультимедійна презентація (0-3 балів)

Кількість балів	Критерії оцінювання
3	у презентації відображено глибоке розуміння та усвідомлення матеріалу, творчий підхід до поставлених задач. Під час аналізу-інтерпретації зроблені самостійні висновки, аргументація, є власне ставлення до проблеми. Малюнки, звуки, фото, анімації – у кількості, виправданій змістом презентації. Робота виконана творчо і самостійно із здійсненням політичної просвіти і розвитком питань політичної культури громадян, вибудовує свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності; презентація характеризується оригінальністю з дотриманням вимог професійної комунікації.
2	презентація має чіткі цілі, відповідні завдання з теми; представляє собою інформацію з різноманітних джерел, структуровану у формі опорного конспекту, зрозумілу для аудиторії; зроблений акцент на важливих питаннях, зокрема здійснення політичної просвіти, політичної культури громадян, вибудовує свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності; демонструє на середньому рівні навички професійної комунікації.

1	презентація сфокусована на темі, але не висвітлює її змісту; наявна певна організаційна структура; можуть бути фактичні помилки чи незрозумілості, але незначні, питання політичної просвіти і політичної культури громадян не висвітлює, не вибудовує свою діяльність на базі принципів професійної етики та персональної відповідальності;
0	презентація не виконана.

Шкала та критерії оцінювання екзамену

Вид завдання	Бали	Критерії оцінювання
для 1-го та 2-го теоретичного питання	0	Відсутні знання програмного матеріалу.
	1	Здобувач вищої освіти демонструє мінімальні знання категоріально-понятійного апарату науки, початковий рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; не аргументує власну точку зору; відповідь несамотійна, безсистемна.
	2-3	Здобувач вищої освіти демонструє неповні знання категоріально-понятійного апарату науки, низький рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; допускає помилки при аналізі основних компонентів філософсько-політичних понять; відповідь коротка, неповна.
	4-5	Здобувач вищої освіти демонструє достатні знання категоріально-понятійного апарату науки, середній рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; з труднощами та з допомогою викладача аналізує основні компоненти філософсько-політичних понять; відповідь коротка, неповна.
	6-7	Здобувач вищої освіти демонструє достатні знання категоріально-понятійного апарату науки, допускає незначні помилки при аналізі основних компонентів філософсько-політичних понять, достатній рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; відповідь послідовна, але незавершена.
	8-9	Здобувач вищої освіти демонструє вільне володіння категоріально-понятійним апаратом науки, при аналізі основних компонентів філософсько-політичних понять, високий рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; відповідь чітка, логічна, послідовна і завершена, проте має неточності.
	10	Здобувач вищої освіти демонструє вільне володіння категоріально-понятійним апаратом науки, аналізує основні компоненти філософсько-політичних понять, високий рівень знань методологічних і методичних засад філософії політики, осмислення філософсько-політологічних концепцій і політичних процесів сьогодення; здатність аргументовано відстоювати власну точку зору; відповідь чітка, логічна, послідовна і завершена.

Трудомісткість

Загальна кількість годин – 120.

Кількість кредитів – 4.

Форма семестрового контролю – екзамен.

Політика навчальної дисципліни

Відвідування занять є обов'язковим. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Якщо здобувач вищої освіти пропустив заняття, він зобов'язаний відпрацювати його й виконати завдання згідно методичних рекомендацій до семінарських занять та самостійної роботи.

Здобувач вищої освіти повинен дотримуватись Кодексу академічної доброчесності. Документи стосовно академічної доброчесності наведені на сторінці АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПДАУ: <https://www.pdaa.edu.ua/content/akademichna-dobrochesnist>. Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Є можливість опанування навчальної дисципліни за програмами академічної мобільності (внутрішньої / міжнародної) за наявними укладеними угодами (договорами) між Університетом та закладом-партнером та / або індивідуальними запрошеннями. Визнання та перезарахування результатів такого навчання відбувається спеціально створеною комісією на підставі поданих здобувачем вищої освіти відповідних документів з використанням Європейської кредитно-трансферної системи. Організаційні процеси навчання за програмами академічної мобільності регламентуються Положенням про 15 академічну мобільність здобувачів вищої освіти Полтавського державного аграрного університету.

На здобувачів вищої освіти поширюється право про визнання результатів навчання, набутих у неформальній / інформальній освіті (розповсюджується лише на обов'язкові компоненти освітньої програми або їх частини) перед опануванням даної освітньої компоненти. Визнання набутих результатів навчання або відмова у їх визнанні. Набуття відповідних результатів навчання можливе після успішного опанування курсів (з документальним підтвердженням) на різноманітних навчальних платформах, зокрема: Prometheus, Coursera тощо. Особливості неформального / інформального навчання регламентовані Положенням про порядок визнання результатів навчання, набутих у неформальній та інформальній освіті, здобувачами вищої освіти Полтавського державного аграрного університету.

Додаткові матеріали для представлення навчальної дисципліни:

робоча програма навчальної дисципліни, анотація, презентації.

Рекомендовані джерела інформації

Основна

1. Андрущенко В.П. Філософія політики: підручник. К. : «Знання України», 2003. 400 с.
2. Філософія політики. Короткий енциклопедичний словник. К. : «Знання України», 2002. 600 с.
3. Філософія політики : підручник / авт.кол. К. : «Знання України», 2003. 320 с.
4. Шевчук Д. Сучасна політична філософія : навчальний посібник. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 348 с.

Допоміжна

1. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К. : МАУП, 2000. 346 с.
2. Бостан С.К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії і практики. Запоріжжя : Юридичний ін-т, 2005. 540 с.
3. Гелей С. Політико-правові системи світу : навч. посіб. Л : Вид-во Львівської комерційної академії, 2002. 224 с.

4. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX - початок XX століття). К., 1998. 351 с.
5. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера / за ред. Є. Причепій. К. : ВК ТОВ «Тандем», 2002. 582 с.
6. Кремінь В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. К. : «Знання України», 2018. 480 с.
7. Левенець Ю. А. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX - початок XX століття). К. : Стилос, 2001. 584 с.
8. Лісовий В.С. Культура – ідеологія – політика. К. : Видавництво ім. Олени Теліги, 1997. с. 3-55.
9. Нагорна Л.П. Політична мова і мовна політика : діапазон можливостей політичної лінгвістики. К. : Світогляд, 2005. 316 с.
10. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. К. : «Каравела», 2002. 344 с.
11. Філософія політики: хрестоматія. Т.1. К. : «Знання України», 2003. 76 с.
12. Філософія політики: хрестоматія. Т.2. К. : «Знання України», 2003. 56 с.
13. Філософія політики: хрестоматія. Т.3. К. : «Знання України», 2003. 65 с.
14. Філософія політики: хрестоматія. Т.4. К. : «Знання України», 2003. 75 с.

Інформаційні ресурси мережі Інтернет

1. Сайт альманаху «Грані». URL : <http://www.grani.org.ua/>
2. Сайт журналу «Віче». URL: <http://www.viche.info/>
3. Сайт журналу «Нова парадигма». URL: <http://www.novaparadigma.org.ua/>
4. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/>
5. Сайт Українського незалежного центру політичних досліджень. URL: <http://www.usipr.kiev.ua/>
6. Сайт Українського центру політичного менеджменту. URL: <http://www.politik.org.ua/>
7. Сайт міжнародного центру перспективних досліджень. URL: <http://www.icps.kiev.ua/library>